

Joost Zwagerman. *Vals licht*. De Arbeiderspers

Joost Zwagerman is een handig schrijver en zijn nieuwe roman *Vals licht* bewijst het. Iedereen wordt op z'n wenken bediend: wie van raadsels en dubbele bodems houdt komt bij hem ruimschoots aan zijn trekken, maar wie aan duidelijke oplossingen de voorkeur geeft ook. Het „valse” licht uit de titel schijnt niet de hele roman door; op zeker moment worden de gordijnen wijd open getrokken en kan men in het meedogenloze licht van de waarheid vaststellen wat er precies aan de hand is.

Waarheid, maar je zou evengoed kunnen zeggen: werkelijkheid. Er blijken alleen veel dwaalwegen bewandeld te moeten worden voordat de hoofdpersoon bij die werkelijkheid arriveert. Al op de eerste bladzijde komt Nooit meer slapen ter sprake en wat er wordt gezegd van Hermans' hoofdpersoon zal ook blijken te kloppen voor de hoofdpersoon van *Vals licht*. Net als Alfred Issendorf komt Zwagermans Simon Prins ten slotte tot „een ontluisterend en vernietigend inzicht”, zij 't niet hetzelfde.

Het inzicht waarmee Hermans zijn held heeft opgezaald, opent hem de ogen voor het „sadistische universum” dat zijn geestelijke vaders diepste waarheid vertegenwoordigt. Bij Zwagerman zijn de dimensies bescheidener. Het inzicht dat zijn held deelachtig wordt, betreft vooral de banaliteit van de werkelijkheid, die hij voordien onvoldoende onder ogen heeft gezien, te zeer gefascineerd en gekweld door schijn en dubbelzinnigheid. De roman waarin Simon Prins de hoofdrol speelt mondt zelfs uit in een „smartlap”, maar - zo staat er, opnieuw heel handig - „met zo'n rationalisering kon je moeilijk uit de voeten wanneer het plotseling op jezelf van toepassing was”.

De werkelijkheid als smartlap: ziedaar het eindpunt van Zwagermans queeste in *Vals licht*. Je zou het kunnen opvatten als een verkapt pleidooi voor meer realisme, meer hartstocht in de literatuur - zo nodig van de meest ongegeneerde soort. Wat Zwagerman de pagina's van zijn boek wil binnensleuren is het echte leven, en om het zekere voor het onzekere te nemen heeft hij ook maar meteen het leven in een meer figuurlijke betekenis tot decor gekozen: de wereld van de prostitutie. Daar hebben Simon Prins en Lizzie Rosenfeld elkaar - als hoer en klant - leren kennen, daar ligt ook de bron van de smartlap: hun liefde blijkt „onmogelijk” omdat beiden de beschamende oorsprong ervan niet kunnen vergeten.

In feite gaat het bij dit laatste om een romantische correctie van de banaliteit, die Hermans nooit zou hebben aangebracht. Zwagerman wèl, en dat tekent het verschil. Voor de lezer staan ten slotte maar twee reacties open: of hij is diep geroerd of hij haalt de schouders op. De gevoeligheid voor smartlappen zal de doorslag moeten geven, want psychologie en karaktertekening zijn nauwelijks toereikend om op eigen kracht een reactie af te dwingen. Deze roman moet het hebben van zijn effecten: de diepte zit uitsluitend aan de oppervlakte, maar pas na de laatste bladzijde weet je dat zeker.

Ook dat is heel handig gedaan, al klinkt het vriendelijker om te zeggen dat Zwagerman zijn boek met veel vakmanschap heeft geschreven. Helaas moet ik bekennen dat bij mij uiteindelijk de onverschilligheid zegeviert over de emotie, maar

vóór dat zover was heb ik mij met *Vals licht* niet verveeld. De roman bezit te veel vaart en spanning om de verveling een serieuze kans te geven. En als alles zo snel gaat, blijf je ook niet lang stilstaan bij zinnen als „Onder het tl-licht vloeiden haar poriën open als lentebloemen in een winterkas" of „Hij vergaapte zich aan de kinderlijke trekken op haar gezicht die door de laag suikerwitte huidpoeder leken heen te breken". Het leven eist blijkbaar ook in stilistisch opzicht zijn tol.

Vals licht is een roman die vooral bestaat uit schijnbewegingen. Zwagermans hoofdpersonen zijn er allebei zeer bedreven in. Simon Prins, een slungelige jongeman uit Alkmaar, gaat Nederlands studeren in Amsterdam en leeft daar een - al in zijn geboorteplaats begonnen - fascinatie voor hoeren uit. Om „genot" is het hem niet te doen; wat hem aantrekt is de „onvoorstelbaarheid" van de prostitutie, die rechtstreeks voortvloeit uit de „waarschijnlijkheid" ervan. Als een „filosoof" beweegt hij zich door de „grootste subcultuur van het land", op zoek naar het „schaduwbestaan" van de hoeren met wie hij zich in toenemende mate identificeert. Wat hem vroeger in de godsdienst werd voorgespiegeld, vindt hij nu in „het aanlokkelijke keurslijf van seksuele rituelen" waarmee hij kennismakt in de peeskamertjes. Zijn (door Reve of Bataille geprogrammeerde) „katholieke chromosomen" maken van het hoerenbezoek een pseudo-religie. Maar hoe dieper hij erin doordringt, des te banaler en reëler wordt het.

Ook Lizzie Rosenfeld, het hoertje op wie hij verliefd wordt en in wie hij vergeefs een „heilige" probeert te zien, leeft in een schijnwereld. Met gesloten gordijnen en goedkope lichteffecten tovert zij haar woning om in een „onderwaterkamer", waar de gevaren van de buitenwereld tijdelijk kunnen worden bezworen. Bij haar hebben leugen en bedrog echter niets religieus. Haar schijnbewegingen, waarin achtereenvolgens vaginisme, drugs en psychose een rol spelen, verhullen slechts een keiharde realiteit. Wanneer Simon haar leven zo „werkelijk" vindt, heeft hij veel meer gelijk dan hij op dat moment zelf beseft. Het verschil is dat tussen fascinatie en zwakte, schuld en schulden, spel en doodsangst.

Het verhaal dat zich met deze ingrediënten ontwikkelt navertellen, zou flauw zijn. *Vals licht* is geschreven als een thriller, met steeds een nieuwe wending die het voorafgaande in een ander licht plaatst. Steeds schijnt er een ander „vals licht", totdat uiteindelijk de volledige werkelijkheid zichtbaar wordt en de beide geliefden ten prooi vallen aan de „smartlap" waaraan Zwagerman hen heeft prijsgegeven - de laatste en enige vorm van schijn die niet wordt ontmaskerd.

Waarom niet? Ik vermoed: omdat dan de werkelijkheid die nu het geheel schraagt óók zou moeten sneuvelen. Met als gevolg dat de student en het lichte meisje wat al te opzichtig de gevangenen zouden blijven van de literatuur, waarin schijn en dubbelzinnigheid probleemloos het echte leven kunnen vervangen. Romans waarin juist dát gebeurt, zijn er de laatste jaren al genoeg geschreven, moet Zwagerman hebben gedacht. Daarom heeft hij een stap terug gedaan en geeft hij de voorkeur aan de smartlap, intussen moedwillig vergetend dat de werkelijkheid op papier alleen een smartlap kan zijn als de schrijver, in dit geval verleid door een zeer romantische behoefte aan hartverscheurende emoties, daartoe het besluit heeft genomen.

(de *Volkscrant*, 25-10-1991)